

UDB
P 44

juni 1971

DE RECHTE TELLINGEN VAN DE ENQUÊTE BEHORENDE BIJ HET ONDERZOEK
"GENERATIE EN ZIEKTEVERZUIM"

J.P. Dopheide

A.K. de Vries-van der Zee

NEDERLANDS INSTITUUT VOOR PRAEVENTIEVE GENEESKUNDE TNO
LEIDEN

BIBLIOTHEEK NEDERLANDS INSTITUUT
VOOR PRAEVENTIEVE GENEESKUNDE TNO
WASSENAARSEWEG 56 - LEIDEN

DE RECHTE TELLINGEN VAN HET ONDERZOEK "GENERATIE EN ZIEKTEVERZUIM"

Inleiding

Een onderdeel van het onderzoek "Generatie en Ziekteverzuim" wordt gevormd door een enquête onder 354 mannelijke handarbeiders verdeeld over 7 leeftijdskohorten en 4 verzuimgroepen.

Het onderstaande schema geeft de verdeling van de werknemers weer over de leeftijdskohorten en verzuimgroepen.

<u>Kohorten</u>						<u>Verzuimgroepen</u>		
kohorte 1	29-37-jarigen	57 werknemers				nul-verzuimers	26 werknemers	
" 2	38-42	" 51	"					
" 3	43-47	" 47	"			weinig-verzuimers	111	"
" 4	48-52	" 46	"					
" 5	53-57	" 54	"			normaal-verzuimers	111	"
" 6	58-62	" 47	"					
" 7	63-64	" 52	"			veel-verzuimers	106	"

De resultaten van de enquête die uitsluitend betrekking hebben op de rechte tellingen, zullen hieronder weergegeven worden. De nadruk is gelegd op de leeftijdskohorten vanwege de oorspronkelijke vraagstelling van het onderzoek. De resultaten van de verzuimgroepen zullen telkens summier vermeld worden na de resultaten van de leeftijdskohorten. Ter wille van de vergelijkbaarheid worden alleen percentages gegeven en niet de aantallen.

De enquêtevragen zijn globaal in vier categorieën in te delen. Deze categorieën zijn:

- 1) werkaspekten
- 2) levensomstandigheden, -gebeurtenissen en algemene opvattingen
- 3) gezondheidstoestand en ziekteopvattingen
- 4) vrijetijdsbehoefte en -besteding

Werkaspekten

In deze rubriek zijn de enquêtevragen verwerkt die betrekking hebben op de diensttijd (vraag 004), geschooldheid (005), onderwijs en kursussen (018-021), vroegere banen (022-027), werkloosheid (028-031), het belang dat men hecht aan en de tevredenheid met het werk, loon, sociale zekerheid, de kansen om vooruit te komen en de medezeggenschap in het bedrijfsbeleid (093-100), carrière in het bedrijf (142-146), werkomstandigheden (147-174) opvattingen over gezagsverhoudingen (175) en vakbond (176-191) en sociale verzekeringen (193).

Uit de antwoorden op deze vragen is het volgende globale beeld naar voren gekomen. Naarmate men ouder is, is men ook langer in dienst bij een bedrijf (N.B.: iedere werknemer heeft tenminste een twaalfjarige diensttijd), is men over het algemeen eerder van school gekomen (de leerplichtige leeftijd is hier in het geding), heeft men een lagere opleiding genoten, heeft men minder kursussen na de schooltijd gevolgd en doet men als gevolg van dit alles wat minder geschoold werk. In tabel 1 komt dit duidelijk tot uitdrukking.

Aan het loon, werk, sociale zekerheid en medezeggenschap in het bedrijfsbeleid hecht men veel tot zeer veel belang, maar men vindt het loon iets belangrijker dan het werk op zich en de sociale zekerheid iets belangrijker dan medezeggenschap. De kansen om vooruit te komen vinden de jonge werknemers erg belangrijk, de oudere werknemers daarentegen niet meer.

De tevredenheid met het loon, werk en sociale zekerheid is bij allen vrij groot, zowel met de medezeggenschap als met de kansen om vooruit te komen is men niet erg tevreden.

Veranderingen van werktaken binnen het huidige bedrijf heeft 31% van de jongere werknemers meegemaakt en 45% van de oudere werknemers. De veranderingen werden bij de jongeren vooral veroorzaakt door promotie en bij de ouderen door veranderingen in de eigen gezondheidstoestand.

Ploegendienst verricht 31% van alle werknemers en overwerk (gemiddeld 1x per maand) 41%. De jongeren werken veel meer over dan dat ze ploegendienst verrichten, 62% resp. 26%, de ouderen daarentegen hebben een omgekeerd patroon nl. 25% doet overwerk en 37% ploegendienst. Het werk geeft 82% van de werknemers geen aanleiding er veel over na te denken buiten de officiële werkuren. Men (68%) is niet ontevreden over de aandacht die het bedrijf schenkt aan de problemen van de werknemers, hoewel 61% van de mensen niet vindt dat de werknemer enige invloed kan uitoefenen op het bedrijfsbeleid.

Slechts 13% van de werknemers heeft vaak het gevoel onder druk gezet te worden om het werk gedaan te krijgen. 82% Van de werknemers ziet zichzelf niet zonder werk komen maar een even goede baan elders zou 56% toch ook niet kunnen vinden, hoewel de jongeren hierover optimistischer zijn dan de ouderen (37% resp. 70%). Vooral de ouderen hebben het gevoel dat het vroeger gemakkelijker was een even goede baan te vinden. Men noemt hierover als reden de jongere leeftijd.

De vraag of er wel eens bijeenkomsten zijn waarbij de gang van zaken op de afdeling vrijuit wordt besproken, beantwoordt 46% van de jongeren en 62% van de ouderen met ja. Erg enthousiast over de betekenis van die bijeenkomsten is men niet.

52% Jongeren ervaren een aantal werkomstandigheden als hinderlijk, tegenover 39% ouderen. Vooral van lawaai, koude/tocht en stof/gassen/dampen heeft men last.

Meer jongeren dan ouderen hebben overwogen om bij het huidige bedrijf weg te gaan (46% resp. 28%), de reden dat men toch niet is weggegaan ligt voornamelijk in het feit dat een andere baan nemen te veel financiële risico's met zich droeg.

Het merendeel (63%) van de werknemers heeft opvattingen over gezagsverhoudingen die niet autoritair zijn, d.w.z. voordat men een opdracht uitvoert wil men overtuigd zijn van de noodzaak of de redelijkheid van die opdracht. De opvattingen van de jongere en oudere werknemers verschillen niet erg, 64% resp. 60% vindt autoritair optreden niet acceptabel of heeft er geen mening over.

Slechts 6% van alle werknemers is nooit lid geworden van een vakvereniging. Op het moment van de enquête was 72% lid en 22% is lid geweest (jongeren 75% lid en 18% lid geweest, ouderen 69% lid en 26% lid geweest). Van degenen die lid zijn gaat slechts 40% (zowel jong als oud) ooit naar een vergadering of is op enige andere wijze actief.

De belangrijkste reden waarom iemand lid wordt van een vakbond vinden zowel de jongeren als de ouderen: dat het niet eerlijk is dat je mee profiteert van waar anderen voor gezorgd hebben. Werkloosheid voorkomen is voor niemand een doorslaggevende reden om lid te worden, niettemin wordt door 25% (jong 23% oud 27%) van de werknemers als belangrijkste taak van de vakbond het voorkomen dat er in de toekomst werkloosheid ontstaat, genoemd (deze taak is meer dan de andere taken genoemd).

De meeste mensen, zowel jong als oud, die hun lidmaatschap hebben opgezegd vinden het lidmaatschap te duur.

Wat de sociale verzekeringen betreft is nauwelijks sprake van verschil in opvattingen hierover tussen jongere en oudere werknemers. Men vindt sociale verzekeringen noodzakelijk en is bereid er het nodige geld voor te betalen. Men vindt doorgaans ook dat iedereen dezelfde uitkeringen moet kunnen krijgen en dat er geen onderscheid moet worden gemaakt tussen verschillende groepen, maar ieder die misbruik van de sociale verzekeringen maakt moet hiervan onherroepelijk uitgesloten worden. Over het algemeen vinden de oudere werknemers de sociale verzekeringen ingewikkelder dan de jongere.

De hierboven genoemde werkaspecten zijn niet verschillend voor de vier onderscheiden verzuimgroepen op een klein aantal uitzonderingen na. Deze uitzonderingen zijn:

- de veel-verzuimers hebben gemiddeld 2.56 werkkringen gehad voor ze bij het huidige bedrijf kwamen, de andere groepen iets minder nl. 2.41
- 35% van de nul-verzuimers en 31% van de veel-verzuimers is ooit zonder werk geweest. Deze percentages zijn hoger dan die van de normaal- en weinig-verzuimers (28% resp. 22%)
- ploegendienst en overwerk worden naarmate men meer verzuimt minder verricht. De veel-verzuimers die vroeger wel ploegendienst en overwerk verrichtten zijn bijna uitsluitend om gezondheidsredenen opgehouden
- de veel-verzuimers zijn over het algemeen in de loop der jaren wat meer tevreden met hun werk en werkomstandigheden geworden dan de andere verzuimgroepen.

Levensomstandigheden, -gebeurtenissen en algemene opvattingen

De vragen die tot deze categorie worden gerekend hebben betrekking op woonmobiliteit (vragen 007-017), godsdienst (039-044), eigen gezin en ouderlijk huis (045-079), ernstige gebeurtenissen, omstandigheden (028-031 én 080-083), geluksgevoelens (084-090), het belang dat men hecht aan allerlei aspecten uit het dagelijks leven en de tevredenheid ermee (093-100), taakverdelingen in het gezin (101-102), opvattingen over gezagsverhoudingen (175), anomie (192), opvattingen over sociale verzekeringen (193) en vrijetijdsopvattingen (194-206).

Bijna de helft van alle werknemers heeft vroeger in een andere dan de huidige gemeente gewoond. De jongeren zijn iets minder vaak verhuisd (nl. 35%) dan de ouderen (48%). Het komt echter niet vaak voor dat men in meer dan één andere gemeente gewoond heeft. Binnen de huidige woongemeente is 75% (jongeren 73%; ouderen 77%) van de werknemers verhuisd.

44% Der werknemers zegt niet bij een kerkgenootschap te behoren. De jongeren zijn iets onkerkelijker dan de ouderen (48% vs 40%). Van degenen die geen godsdienst hebben is 38% (jongeren 34%; ouderen 43%) vroeger wel lidmaat van een kerk geweest.

De helft van zowel de jongeren als de ouderen die tot een kerkgenootschap behoren gaat geregeld naar de kerk.

De situatie in het ouderlijk gezin van de werknemers wijkt niet af van de situatie in het ouderlijk gezin van hun echtgenotes. Voor zowel de werknemers als hun echtgenotes geldt dat de ouderen uit grotere gezinnen komen dan de jongeren (jongeren: 42% uit gezinnen met 1-3 kinderen; ouderen 29% uit gezinnen met 1-3 kinderen).

De beroepen van zowel de vader als de schoonvader lagen voor 57% op hetzelfde niveau, 20% op een lager en 8% op een hoger niveau (rest onbekend). Tussen de verschillende leeftijdskohorten is wat dit betreft weinig verschil. Ongeveer 30% der vaders en schoonvaders is ooit werkeloos geweest. Er is geen stijging per leeftijdskohorte van het aantal werkeloos geweest zijnde ouders, eerder een lichte daling. Deze stijging is er wel bij de broers en zwagers (20% broers en zwagers van jongere vs 45% broers en zwagers van oudere werknemers zijn werkeloos geweest).

Het beroepsniveau van de broers en zwagers is voor 40% hetzelfde als dat van de werknemers. 38% Der broers en zwagers hebben een gemengd beroepsniveau, d.w.z. een deel werkt op hetzelfde en een deel op een hoger en/of lager niveau.

De situatie in het eigen gezin is als volgt:

De echtgenote komt meestal (60%) uit dezelfde plaats als de man. 8% Der jongere en oudere echtgenotes heeft een baan en 22% der jongere en 14% der oudere echtgenotes hebben ooit gewerkt tijdens hun huwelijk.

Het aantal kinderen per gezin neemt iets toe naarmate een werknemer ouder is. 68% Van de jongere werknemers heeft maximaal 2 kinderen tegenover 56% van de oudere werknemers.

Het onderwijs na de lagere school dat de kinderen volgen ligt voor bijna de helft op hetzelfde niveau en voor iets meer dan de helft op een hoger niveau als van de vader. Het beroepsniveau van de kinderen is voor 46% gelijk aan dat van de vader, voor 27% gemengd en voor 17% hoger. Verschillen tussen de leeftijdskohorten zijn er nauwelijks.

De huisvesting van de jongere en oudere werknemer verschilt zodanig dat de jongeren vooral 4-kamerwoningen hebben en de ouderen 3- à 5-kamerwoningen. Een knutselplek heeft bijna iedereen.

Bijzondere omstandigheden die de werknemers hebben meegemaakt worden vermeld in tabel 3. Alleen onderscheid tussen jongeren en ouderen is gemaakt.

Tabel 3

Bijzondere omstandigheden meegemaakt door 354 mannelijke handarbeiders, onderverdeeld in jongeren en ouderen; percentages

omstandigheden	jongeren	ouderen	allen
sterfgevallen	76%	93%	86%
ziekte	44	55	50
invaliditeit	14	19	16
persoonlijke moeilijkheden	3	11	7
inwoning	20	16	18
schoolproblemen	3	3	3
slechte huisvesting	14	14	14
echtscheiding	6	9	8
eigen werkeloosheid	9	44	29
totaal	21%	36%	26%

Uit deze tabel blijkt dat de ouderen over het algemeen wat meer narigheid hebben gekend, hetgeen niet verwonderlijk is.

Het percentage werknemers dat zegt ongelukkig - tamelijk gelukkig te zijn is klein, nl. 14% (jongeren 11%, ouderen 16%), 44% noemt zich gelukkig (jongeren 45%, ouderen 42%) en 43% is zeer en buitengewoon gelukkig (jongeren 44%, ouderen 42%). Meer ouderen dan jongeren zeggen vroeger gelukkiger geweest te zijn (24% vs 12%) om allerlei uiteenlopende redenen, en ook meer ouderen dan jongeren zijn vroeger ongelukkiger geweest (43% vs 34%).

Het belang dat men hecht aan allerlei aspecten uit het dagelijks leven komt tot uitdrukking in tabel 4. De getallen in deze tabel drukken de gemiddelde skores op een waarderingsschaal van 1-5 per leeftijdskohorte uit.

Tabel 4

Het belang dat 354 mannelijke handarbeiders hechten aan allerlei levensaspecten, uitgedrukt in skores op een waardeschaal van 1-5, onderverdeeld in 7 leeftijdskohorten; rangnummers van de aspecten

aspecten	Kohorten										rangnummers allen
	1	2	3	jongeren	4	5	6	7	ouderen	allen	
woning	4.5	4.5	4.4	4.5	4.3	4.6	4.4	4.1	4.4	4.4	5
verhouding met familie	3.4	3.6	3.4	3.5	2.9	3.6	3.3	3.3	3.3	3.4	12.5
gezinsleven	4.8	4.8	4.7	4.8	4.7	4.8	4.6	4.5	4.6	4.7	2
vrijetijd	4.3	4.5	4.5	4.5	4.2	4.1	4.1	4.3	4.2	4.3	6
loon	4.7	4.6	4.6	4.6	4.7	4.5	4.4	4.5	4.5	4.6	3.5
omgang met vrienden en kennissen	3.5	3.3	3.4	3.4	3.3	3.5	3.4	3.3	3.4	3.4	12.5
welvaart	4.1	4.2	4.1	4.1	4.1	4.2	3.9	3.8	4.0	4.1	8
gezondheid	4.8	4.9	5.0	4.9	4.9	4.9	4.9	4.8	4.9	4.9	1
sociale zekerheid	4.6	4.5	4.7	4.6	4.5	4.7	4.6	4.6	4.6	4.6	3.5
geloof	3.0	2.7	2.8	2.8	2.5	3.0	3.2	2.6	2.8	2.8	15
leven in democratie	4.0	3.8	4.0	3.9	3.4	4.1	3.8	3.6	3.7	3.8	10.5
werk	4.1	4.4	4.3	4.3	4.2	4.1	4.0	4.1	4.1	4.2	7
kansen om vooruit te komen	4.3	3.8	3.7	3.9	3.1	2.9	2.4	2.6	2.7	3.2	14
onderwijs	4.3	4.3	4.3	4.3	3.8	3.9	3.3	3.4	3.6	3.9	9
medezeggenschap	4.1	4.1	3.9	4.0	4.2	3.9	3.2	3.4	3.7	3.8	10.5

Aan de meeste aspecten wordt dezelfde waarde gehecht, alleen aan de kansen om vooruit te komen, het onderwijs en de medezeggen-schap wordt door de jongere werknemers meer waarde gehecht dan door de oudere werknemers.

De tevredenheid met dezelfde levensaspecten is weergegeven in tabel 5.

Tabel 5

De tevredenheid van 354 mannelijke handarbeiders met allerlei levens-aspekten, uitgedrukt in scores op een waardeschaal van 1-5, onderver-deeld in 7 leeftijdskohorten; rangnummers van de aspecten

aspecten	Kohorten										rang- nummers allen
	1	2	3	jongeren	4	5	6	7	ouderen	allen	
woning	3.9	3.9	3.7	3.8	4.1	4.3	4.0	3.9	4.1	4.0	2
verh. met fa- milie	3.8	3.5	4.0	3.8	3.8	4.0	3.9	4.0	3.9	3.9	5.5
gezins- leven	4.7	4.6	4.7	4.7	4.6	4.5	4.6	4.5	4.5	4.6	1
vrijetijd	3.7	3.8	4.1	3.9	3.7	4.1	4.0	4.1	4.0	3.9	5.5
loon	3.2	3.1	3.4	3.2	3.3	3.4	3.4	3.6	3.4	3.3	10.5
omgang met vrien- den	3.8	3.6	4.0	3.8	3.9	4.1	4.0	3.8	4.0	3.9	5.5
wel- vaart	2.9	2.5	3.0	2.8	3.0	3.0	3.0	3.5	3.1	3.0	13
gezond- heid	4.2	4.1	4.2	4.2	3.9	3.9	3.7	3.6	3.8	3.9	5.5
sociale zeker- heid	3.8	4.0	4.0	3.9	3.8	3.8	3.9	4.0	3.9	3.9	5.5
geloof	3.6	2.9	3.3	3.3	3.3	3.4	3.3	3.1	3.3	3.3	10.5
Ned. als de- mokra- tie	3.1	3.0	3.3	3.1	3.1	3.6	3.3	3.3	3.3	3.2	12
werk	3.7	3.9	4.1	3.9	3.9	4.0	3.9	3.8	3.9	3.9	5.5
kansen om voor- uit te komen	2.6	2.7	3.0	2.8	3.1	2.8	2.8	3.0	2.9	2.9	14
ond.wijs	3.6	3.5	3.4	3.5	3.3	3.5	3.4	3.5	3.4	3.4	9
mede- zeggen- schap	2.4	2.5	2.7	2.5	2.7	2.9	2.5	3.2	2.8	2.7	15

De ouderen zijn vooral iets meer tevreden dan de jongeren met hun woning, de welvaart in Nederland en medezeggenschap. De jongeren zijn vooral iets meer tevreden met hun gezondheid. Het loon, de welvaart, de gezondheid en de medezeggenschap zijn aspecten waar men veel belang aan hecht maar waar men minder tevreden mee is. De godsdienst is het enige aspect waar men meer tevreden mee is dan dat men er belang aan hecht.

De taken in het gezin, zowel wat de huishoudelijke klusjes als de te nemen belangrijke beslissingen betreft, zijn zodanig verdeeld dat er nergens gesproken kan worden van een groter initiatief of stempel van één van beide echtgenoten. De beslissingen worden samen genomen. De huishoudelijke karweitjes waar enige lichaamskracht voor nodig is worden door de man gedaan de rest door de vrouw of gezamenlijk. Tussen de leeftijdskohorten zijn geen verschillen.

In het gedeelte over de werkaspekten zijn de opvattingen over gezagsverhoudingen en sociale verzekeringen reeds aan de orde geweest. Daar bleek dat zowel de jongeren als de ouderen in het algemeen overtuigd willen zijn van de noodzaak van een opdracht en niet klakkeloos een opdracht willen uitvoeren. De noodzaak en het nut van sociale verzekeringen werden in gelijke mate door de jongere en oudere werknemers onderkend.

Noch de jongeren noch de ouderen skoren hoog op de anomieschaal. Het kleinste aantal punten dat iemand kan halen is 7 (niet-anomisch) en het grootste aantal 21 (zeer anomisch). Het gemiddeld aantal punten van de werknemers was 15.27, dat van de jongeren 15.09 en van de ouderen 15.43.

De jongeren hebben over het algemeen meer behoefte aan vrijetijd dan de ouderen. Ook waarderen zij de vrijetijd meer. Er zal hier niet nader op worden ingegaan omdat in het gedeelte dat handelt over vrijetijdsbehoefte en -besteding dit uitgebreider aan de orde zal worden gesteld.

De opmerkelijke verschillen tussen de verzuimgroepen zijn:

- nul- en veel-verzuimers komen uit iets grotere gezinnen dan de overige verzuimgroepen
- het eigen gezin van de werknemers blijkt groter naarmate men tot een verzuimgroep behoort die vaker verzuimt

- de vrouwen van veel-verzuimers die ooit gewerkt hebben deden dit op hogere leeftijd dan de vrouwen van de overige werknemers
- het meegemaakt hebben van bijzondere omstandigheden neemt evenredig toe met de verzuimhoogte
- meer veel-verzuimers dan overigen zijn vroeger gelukkiger of ongelukkiger geweest
- de nul-verzuimers vonden hun kansen om vooruit te komen minder belangrijk dan de anderen
- naarmate men meer verzuimt is men met alle aspecten minder tevreden, vooral met het loon, de woning, welvaart in Nederland, gezondheid en kansen om vooruit te komen.

Gezondheidstoestand en ziekteopvattingen

Tot deze categorie worden gerekend de vragen die betrekking hebben op perioden van slechte gezondheid (vragen 032-036), afkeuring voor militaire dienst (038), het belang dat men hecht aan gezondheid en de tevredenheid er mee (093-100), tevredenheid met de gezondheidszorg in Nederland (103-105), ziekteopvattingen (106), gebruik van koortsthermometer (107-110), medische kennis (111), huidige gezondheidsbeleving/toestand (112), aantal ziekmeldingen in de afgelopen 12 maanden (113-115), laatste ziektegeval (116-122), tevredenheid met de huisarts (123), doorlichten (124-125), tandartsbezoek (126-128), bezoek aan niet-medische genezers (129-130), roken (131-135) en drinken (136-140).

De meeste mensen kunnen zich niet herinneren een periode van minder goede gezondheid mee te hebben gemaakt. Niettemin heeft 49% van de oudere en 34% van de jongere werknemers een ziekteperiode doorgemaakt. Het is een uitzondering wanneer iemand meer dan één ziekteperiode noemt. Een ziekteperiode die 2 à 3 maanden duurt komt bij alle leeftijdskohorten het meeste voor.

Infektieziekten (voornamelijk pleuritis en tuberculose), hartziekten, maagzweren en andere langdurige maagklachten worden het meest genoemd als aandoening waarmee men te kampen heeft gehad. Ongeveer 60% van alle mensen die een ziekteperiode gekend hebben zijn opgenomen geweest in een ziekenhuis.

Van de jongere werknemers heeft 66% de militaire dienstplicht vervuld, van de ouderen slechts 38%. Veruit de meeste afkeuringen kwamen voor onder 48-57-jarigen (kohorte 4-5) nl. 25%.

Dat de meeste mensen zeer veel belang hechten aan gezondheid is niet verbazingwekkend. Alle werknemers vinden de gezondheid belangrijker dan welk ander levensaspect ook. Alle leeftijdskohorten zijn ook tevreden over hun gezondheid, hoewel de jongeren iets meer tevreden zijn dan de ouderen (zie ook tabel 4 en 5).

In Nederland wordt voldoende gedaan voor de gezondheid van de mens is de mening van 71% van alle werknemers. 40% Van de jongeren vindt dat er vroeger ook voldoende gedaan werd, dat is in tegenstelling tot de ouderen waarvan 28% het hiermee eens is. De ouderen vinden dus meer dan de jongeren dat in de loop der jaren de gezondheidszorg is verbeterd.

De onvrede die er nu (nog) heerst is voor 75% van algemene aard. Overigens is iedereen tevreden of zeer tevreden met zijn huisarts hetgeen ook blijkt uit het feit dat bijna niemand ooit naar een kruidendokter of magnetiseur is geweest.

Over het algemeen zegt men niet gauw thuis te blijven wanneer men een aandoening heeft (slechts 9% blijft snel thuis). Op een aantal aandoeningen maakt men echter een uitzondering. Dit zijn: bloed in de urine, diarree en benauwdheid. Een thermometer gebruikt men doorgaans niet bij het bepalen om thuis te blijven want slechts 36% van de werknemers heeft er een.

De medische kennis van de jongeren is iets groter dan die van de ouderen. Op een schaal van 1-3, van weinig naar veel medische kennis, skoren de jongeren 2.12 en de ouderen 1.99. De gemiddelde kennis van alle werknemers is 2.04.

De huidige gezondheidstoestand werd zoals te verwachten was door de jongeren gunstiger ervaren als door de ouderen. Van de 21 symptomen die in de vragenlijst genoemd werden, hadden de jongeren gemiddeld 3.78 symptomen, de ouderen 5.67 en allen tezamen 4.83. In tabel 6 worden de percentages gegeven van het aantal symptomen van de jongeren en de ouderen.

Tabel 6

Aantal genoemde symptomen van 354 mannelijke handarbeiders, onderverdeeld in jongeren en ouderen; percentages

klachten	jongeren	ouderen	allen
0 symptomen	19%	12%	15%
1 - 2 "	30	19	24
3 - 5 "	19	26	23
6 -10 "	27	26	26
10-21 "	5	17	9
totaal	100%	100%	100%

In de laatste 12 maanden heeft 39% van alle werknemers zich niet ziek gemeld en 35% éénmaal. De overeenkomstige cijfers voor de jongeren zijn: 35% nul maal en 37% éénmaal, voor de ouderen: 42% nul maal en 33% éénmaal.

Bij 29% van de werknemers (jongeren 27%, ouderen 30%) heeft het laatste ziektegeval zich langer dan 1.5 jaar geleden voorgedaan. Van de 20% (jongeren 19%, ouderen 22%) vond het laatste ziektegeval korter dan één maand geleden plaats.

De jongeren leden vooral aan griep, de ouderen aan rugpijnen.

Het is opvallend dat veel meer ouderen dan jongeren door hun huisarts naar een specialist worden doorverwezen, nl. 39% tegenover 21%. Wordt men doorverwezen naar een specialist dan geldt voor bijna iedereen dat ook een onderzoek in ziekenhuis of laboratorium zal plaatsvinden. Een ziekenhuisopname bleek in veruit de meeste gevallen niet noodzakelijk met uitzondering van leeftijdskohorte 7 waar de helft van de mensen (die doorverwezen waren) opgenomen werd.

Wanneer men lichamelijke klachten heeft stelt meer dan de helft (54%) van de werknemers een bezoek aan een arts niet langer uit dan één week. Toch is er een minderheid van 12% die een consult meer dan één jaar uitstelt. De jongere en oudere werknemers hebben hetzelfde uitstel-gedrag.

Zeer opmerkelijk is het feit dat ten tijde van de enquête 23% van de werknemers nog niet hersteld was van hun laatste ziektegeval. In tabel 7, waarin de duren van de laatste ziektegevallen vermeld worden, komt dit ook aan de orde.

Tabel 7

Duur van het laatste ziektegeval van 354 mannelijk handarbeiders onderverdeeld in jongeren en ouderen; percentages

duurklasse	jongeren	ouderen	allen
nog niet beëindigd	16%	29%	23%
0 - 7 dagen	26	17	21
8 -14 dagen	21	18	19
2 - 4 weken	13	12	13
5 -12 weken	12	8	10
langer dan 12 weken	6	12	9
weet niet meer	6	4	5
totaal	100%	100%	100%

De oudere werknemers zijn dus niet alleen langer ziek dan de jongeren, ook zijn er twee maal zoveel nog niet herstelde ouderen dan jongeren.

Gezondheidsbevorderend gedrag zoals röntgenologisch borstonderzoek en bezoek aan een tandarts, indien men zijn eigen gebit nog heeft, komt bij veruit de meeste mensen voor: 85% is korter dan één jaar geleden doorgelicht en 88% bezocht een tandarts of heeft een kunstgebit. Roken en drinken wordt echter ook veel gedaan. 75% Rookt waarvan 8% meer dan 20 sigaretten per dag, en 90% drinkt, waarvan 20% vrij vaak of iedere dag. Tien jaar geleden rookten en dronken de meeste mensen ongeveer evenveel, maar het aantal mensen dat vroeger minder rookte en dronk is groter dan het aantal mensen dat zich is gaan matigen.

Op het punt van de gezondheid zijn de verschillen tussen de verzuimgroepen over het algemeen markanter dan elders:

- veel-verzuimers herinneren zich anderhalf maal zo vaak één of meer perioden van slechte gezondheid dan de andere groepen. Die perioden hebben bij hen ook langer geduurd, en zijn op jongere leeftijd begonnen. Ze worden voor 1/5 deel veroorzaakt door chronische aandoeningen van de spijsverteringsorganen (bij weinig-verzuimers 6%, normaal-verzuimers 12%)
- met de gezondheidszorg zijn nul- en veel-verzuimers minder tevreden dan de andere groepen (35% ontevreden, versus weinig-verzuimers 29% en normaal-verzuimers 24%) en ook vaker wegens bezwaren van persoonlijk aard
- consistent met hun verzuimpatroon blijken normaal- en veel-verzuimers iets vaker dan nul- en weinig-verzuimers te verklaren met bepaalde symptomen thuis te blijven. Op een schaal met een range van 16-61 liggen de medianen als volgt: nul-verzuimers 35, weinig-verzuimers 35, normaal-verzuimers 38, veel-verzuimers 40. De hogere waarde voor veel-verzuimers is vooral te verklaren door hun geneigdheid eerder thuis te blijven met de symptomen benauwdheid en diarree
- de Vragen Over Ervaren Gezondheid (VOEG) geven voor alle symptomen een rechtlijnig verband te zien met de verzuimhoogte. De gemiddelden van de totaal telling liggen voor nul-verzuimers op 2.19, weinig 3.75, normaal 4.76, veel 6.79 (Range 0-21)

- dat de verzuimpatronen van de onderzochte elf jaren zich daarná voortzetten blijkt uit de antwoorden op de vraag hoeveel maal men zich het afgelopen jaar ziek gemeld had: weinig-verzuimers 0.52 maal, normaal 1.03, veel 1.72. Naar de dokter ging men vaker: resp. 2.3, 2.7 en 2.6 maal
- dat het laatste ziektegeval van de veel-verzuimers korter geleden was wekt weinig verbazing. De tijd verlopen tussen het optreden van de klachten en het raadplegen van de arts, was voor weinig-verzuimers een beetje korter (60% binnen 8 dagen)
- maar liefst 23% van de werknemers was ten tijde van de enquête nog niet hersteld van het laatste ziektegeval. Het waren voornamelijk veel-verzuimers (34%)
- alle groepen vonden hun gezondheid zeer belangrijk; de tevredenheid daarmee geeft een rechtlijnig verband met de verzuimhoogte te zien: nul-verzuimers op een schaal van 1-5 4.27, weinig 4.33, normaal 3.93 en veel 3.49.

Vrijetijdsbehoefte en -besteding

Onder deze noemer vallen de enquêtevragen die betrekking hebben op het belang dat men hecht aan vrijetijd en de tevredenheid ermee (vragen 093-100), de opvattingen over en de behoefte aan vrijetijd (194-206) en de besteding van de vrijetijd (181-185 en 207-249).

Elke werknemer vindt vrijetijd zeer belangrijk. De gemiddelde score op de schaal van 1-5, van weinig of geen belang naar zeer veel belang, is 4.3. De jongeren hebben een gemiddelde score van 4.5 en de ouderen van 4.2. De jongere werknemers hechten dus iets meer waarde aan vrijetijd dan de oudere werknemers. Niettemin zijn de jongeren ongeveer even tevreden met hun vrijetijd als de ouderen (score jongeren: 3.9, ouderen: 4.0).

Uit de antwoorden op de vragen naar de behoefte aan vrijetijd en de opvattingen daarover, blijkt dat de jongeren over het algemeen meer behoefte hebben aan vrijetijd en de vrijetijd ook meer waarderen dan de ouderen. Tabel 8 geeft dit duidelijk weer.

Tabel 8

De mening van 354 mannelijke handarbeiders, onderverdeeld in jongeren en ouderen over het te verwachten gedragsspatroon van de mens bij een 4- of 3-daagse werkweek, de hoeveelheid vrijetijd die men heeft, de verwachting dat men met meer vrijetijd gelukkiger zal zijn, het vermoeden dat men minder vrijetijd hebben erg zal vinden en de mate waarin men iets over heeft om meer vrijetijd te hebben; percentages

het er mee eens zijn dat:	jongeren	ouderen	allen
in een 4- of 3-daagse werkweek men van de vrijetijd zal genieten en zich niet zal vervelen	61%	48%	54%
men heeft te weinig vrijetijd	54	27	39
men met meer vrijetijd gelukkiger zal zijn	63	45	53
men het erg zal vinden minder vrijetijd te hebben dan nu	88	72	79
men er veel voor over zal hebben meer vrijetijd te krijgen	46	32	38
totale grote waardering voor (meer) vrijetijd	61	45	52

In gelijke mate wordt door de meerderheid van de jongeren en ouderen de arbeid in het leven centraal gesteld en de mening aangehangen dat men pas vrijuit kan doen waar men zin in heeft als de plicht gedaan is, nl. 90% resp. 86% en 86% resp. 88%. Niettemin vindt 67% van de jongeren en 62% van de ouderen niet dat iemand die doet wat zijn hartje begeert een waardeloos mens is. Ook spaart 60% van de jongere en 55% van de oudere werknemers liever niet voor de toekomst maar voelt er meer voor om iets te kopen waar men direkt plezier aan beleeft.

De besteding van de vrijetijd als zodanig kan men globaal in drie categorieën indelen:

- activiteiten waarbij men niet of wel in beweging is
- sociale activiteiten
- passieve verstrooiing buitenshuis.

De activiteiten waarbij men wel of niet in beweging is staan vermeld in tabel 9. Eerst worden 7 activiteiten genoemd waarbij men wel in beweging is, daarna een activiteit waarbij men in sommige gevallen wel en in andere gevallen niet in beweging is, en tenslotte 7 activiteiten die geen lichamelijke inspanning vereisen. De percentages van de jongere en oudere werknemers die zich af en toe geregeld met de activiteiten bezighouden worden gegeven.

Tabel 9

Aktiviteiten waarbij men wel of niet in beweging is van 354 mannelijke handarbeiders onderverdeeld in jongeren en ouderen; percentages

aktiviteiten waar men zich mee bezighoudt	jongeren	ouderen	allen
gaan dansen	15%	4%	8%
aan sport doen	18	2	9
zwemmen	54	18	34
fietsen	68	61	64
wandelen	85	83	84
in de tuin werken	90	83	85
huis opknappen	96	86	91
hobby	64	50	56
autotochtje maken	53	56	55
boek lezen	72	63	66
tijdschrift lezen	75	76	76
in de zon zitten in tuin of op balkon	77	77	77
in een luie stoel zitten uitrusten	89	85	87
krant lezen	95	98	97
t.v. kijken	98	96	97

Uit deze tabel blijkt dat de meeste mensen niet veel lichamelijke beweging krijgen in hun vrijetijd, behalve wanneer er nogal dringende dingen gedaan moeten worden zoals iets aan het huis opknappen of de tuin onderhouden. Een fietstochtje en een wandelingetje worden ook nog wel gemaakt.

Onder sociale activiteiten wordt hier verstaan die activiteiten die af en toe of geregeld in en met gezelschap van anderen plaatsvinden. In tabel 10 komen er 7 aan de orde.

Tabel 10

Sociale activiteiten van 354 mannelijke handarbeiders onderverdeeld in jongeren en ouderen; percentages

sociale activiteiten waar men zich mee bezighoudt	jongeren	ouderen	allen
vakbonds bemoeienissen	40%	40%	40%
bezoek bureu	51	45	47
verenigingsleven	57	43	50
bezoek kollega's	46	55	51
kaarten	69	52	60
bezoek vrienden	88	78	83
bezoek familie	98	95	96

Het zijn vooral familieleden en vrienden waarmee men kontakt onderhoudt.

Tabel 11 geeft de activiteiten die hier tot de passieve verstrooiing buitenshuis gerekend worden.

Tabel 11

Het zoeken van passieve verstrooiing buitenshuis van 354 mannelijke handarbeiders onderverdeeld in jongeren en ouderen; percentages

passieve verstrooiing die men buitenshuis zoekt	jongeren	ouderen	allen
cafébezoek	11%	12%	12%
bioskoopbezoek	15	12	14
muziekuitvoeringen	16	19	18
toneeluitvoeringen	17	19	18
vissen	38	28	32
naar sportwedstrijden kijken	49	46	47

Over het algemeen zoekt men zijn vertier niet erg buitenshuis.

Het globale beeld wat naar voren komt uit de beschouwing van de vrijetijdsbestedingen is dat de jongere werknemers iets aktiever zijn dan de ouderen, hoewel de verschillen vaak zeer klein zijn (uitzondering: zwemmen).

Tien jaar geleden besteedden veruit de meeste mensen hun vrijetijd op dezelfde wijze als nu maar men spande zich over het algemeen iets meer in.

De verschillen tussen de verzuimgroepen zijn voornamelijk verschillen tussen de veel-verzuimers en de overigen. Opmerkelijk is dat:

- de houding tegenover vrijetijd bij de veel-verzuimers het meest positief is. Met meer vrijetijd zijn zij, vaker dan de andere groepen, gelukkiger en ze hebben er ook vaker veel voor over
- de veel-verzuimers zeggen meer dan de andere groepen dat ze zich het gelukkigst voelen als ze flink gewerkt hebben (76% tegenover gemiddeld 65%). De normaal-verzuimers stellen het minst van allen de arbeid centraal
- de vrijetijdsbesteding van de veel-verzuimers wijkt nauwelijks af van die van de andere groepen. Mogelijk zijn ze iets aktiever in het verenigingsleven en doen ze iets meer aan hun hobby, ook lezen ze iets meer.

Samenvatting

De rechte tellingen wekken niet direkt de indruk dat de werknemers die hier tot de jongeren gerekend worden (29-47-jarigen) in het algemeen veel verschillen van de oudere werknemers (48-64-jarigen). Niettemin lijken de oudere werknemers een meer gedepriveerde groep te vormen dan de jongere werknemers. Zij hebben meer ingrijpende gebeurtenissen meegemaakt, kenden meer een economische crisistoestand, hebben minder opleiding genoten waardoor de kansen om in de maatschappij vooruit te komen geringer zijn gebleven. In hoeverre deze zaken uiteindelijk verantwoordelijk zijn voor een slechtere ervaren gezondheidstoestand dan de jongeren is door de rechte tellingen niet duidelijk gemaakt.

In de volgende fase van het onderzoek zal dan ook gepoogd worden het bestaan van deze mogelijke verbanden aan te tonen en tot grotere duidelijkheid te brengen door middel van voorhanden zijnde statistische bewerkingen. Tevens zal meer aandacht geschonken worden aan de aparte leeftijdskohorten en aan het verloop van het ouder worden.

Het ligt in de bedoeling de nadere analyse van de gegevens van de verzuimgroepen, die hier slechts zeer terloops ter sprake kwamen, min of meer los van die van de leeftijdskohorten aan te vangen en de resultaten daarvan in een aparte publikatie weer te geven.